

Simon Katalin

Változó jelképek, állandó (?) erőviszonyok. Budapest 1873. évi szimbólumai

A három város jelképei a városegyesítés előtti időszakban

Buda és Pest esetében az 1703. évi szabad királyi rangot biztosító privilégiumlevél határozta meg a városok jelképeit. Buda barokk pajzsán violaszínű mezőben háromtornyos, félig felvont rostélyú egykapus vár volt. A pajzs tetején az ország címere Buda fővárosi rangjára utalt, két oldalán fehér, illetve vörös rózsacsokor, alul középen vegyes (fehér és vörös) rózsacsokor csüngött le. A pajzstartó Mars és Minerva volt. Pest pajzsába ég-

1. Buda szabad királyi városi címere az I. Lipóttól kapott kiváltságlevelén, 1703

színek mezőben egytornyos, félig felvont rostélyú egykapus várat rajzoltak, a pajzsot a kereskedőváros reménybeli sikeres működésére utaló tarka virágos bőségszaruk keretezték, míg pajzstartóul két feketepatás griffet választottak.¹ A városi lobogók színeit hagyományosan a címerekből vették át, így Pest a kék-arany-vörös színeket alkalmazta. Buda fővárosi rangja miatt a nemzeti színeket örökölte meg.²

1 A kiváltságlevelek címerrajzait lemásolták az egyesített főváros címerének tervezési munkálatai során, azok színezése azonban kevésbé élénk, mint az eredeti festményeké. A háromtornyos ábrázolással megidézték a város múltját, Buda város 1292-től használta azt. BFL IV.1018. Nr. 4. (Buda, 1703), BFL IV.1227 Nr. 8. (Pest, 1703), BFL IV.1420.d 1. (1873-as másolatok, lásd még CZAGA 1998, I-II.) VÉGH 2015, 34.

2 CZAGA 1998, 2.

2. Pest szabad királyi városi címere az I. Lipóttól kapott kiváltságlevélen, 1703

3. Óbuda pecsétje. 1815. február 23.

4. Pesth János polgárlevele. Pest, 1841

Óbuda pecsétjén mindössze a lilium emlékeztetett középkori gyökereire. A mezőváros tanácsa 1697-től használt új, egyszerű kialakítású pecsétet. A kör alakú pecsét közepén helyezkedett el a lilium, amelynek két oldalára a város nevére utaló O B rövidítést tettek.³ Miután koronauradalmi mezőváros lett, új pecsétet készített: a lilium és az OB megmaradt, de immár egyszerű doborpajzsra „emelve”, a pajzs alsó részén az 1773-as évszámmal, a pajzs két oldalát indák díszítették. Az új birtokosra utalt a pajzs tetejére helyezett korona.⁴ 1773 után is használatban maradt az 1697-es pecsét, igaz, ezen a lilium virága már inkább egy tulipánéra hasonlított.⁵ A fővárosi címer megtervezéséhez 1873-ban Harrer Pál az előbbit küldte el a 34-es bizottságnak.⁶

3 A pecsét körirata O BUDA VÁROSSA PECSÉTI 1697 volt. BFL V.1.v 1759. március 3.

4 A pecsét körirata: O BUDA VÁROSSA PECSÉTI. BFL V.1.v 1808. augusztus 28., 1815. február 23.

5 BFL V.1.v 1786. február 1. Gál Éva szerint már az 1697-es pecséten is tulipán szerepel (a város egyébként 1676-ban még a középkori eredetű liliumos címet alkalmazta pecsétjein). Tény, a rajzok alapján nehéz eldönteni, hogy a rajzolók mit is szerettek volna megjeleníteni. A szára alapján mindkettő lilium, a virág rajza azonban megtévesztő volt mások számára is, a székesfőváros címertervezetei közötti későbbi rajzon már egyértelműen tulipán jelenik meg. L. GÁL 1988, 51., BFL IV.1420.d 1. d.

6 BFL IV.1314 776. p. Óbuda kor. mezőváros pecsétje, 1873. március 21.

6. Lechner Ferdinánd polgárlevele. Buda, 1846

A 19. században Pest város a szimbólumok terén is igyekezett kifejezni növekvő jelentőségét, fővárosi aspirációira utalt az országcímer Budához hasonló használatával.⁷ A század közepén keletkezett díszesebb kialakítású – Landerer Lajosnál (a Hatvani – ma Kossuth Lajos utcában), majd Trattner-Károlynál (az egykori Úri utcában – a mai Petőfi Sándor utca 3. és Városház utca 6. alatt) nyomtatott – pesti polgárleveleken a magyar korona alatt egymás mellett ábrázolták az ország és a város címerét.⁸ Nincs kizárva, hogy a Szépítő Bizottmány jelképét vette alapul maga Pest városa is, annak 1809-es pecsétjén ugyanis a heraldikai bal oldalon Pest, a jobbon a magyar címer szerepel, mellettük két címertartó angyallal, a két pajzs fölött pedig a Szent Koronával.⁹ Egy meg nem valósult 1848-as városi terven már magától értetődőnek tekintették a magyar címer hangsúlyos szerepeltetését.¹⁰ Buda polgárlevelein ugyanekkor a privilégiumlevélben szereplő formát alkalmazták, azaz a barokk

7 Lenhardt Sámuel – valószínűleg vándorkönyvhöz készült – látképén (1840 előtt): a Szent Korona alatt a pesti és az országcímerrel. Piarista Múzeum, leltári szám: 2015.668.1.P.

8 Pesth János polgárlevele, 1841 (BFL IV.1228 Nr. 11a – Landerer Lajos nyomdája), Neff Ferenc polgárlevele, 1846 (BTM KM leltári szám: 18208 – nyomda jelölése nélkül), Bellaagh Antal polgárlevele, 1846 (BTM KM leltári szám: 13816 – nyomda jelölése nélkül), Leé István polgárlevele, 1859 (BFL IV.1228 Nr. 11a – Trattner-Károlyi) A „szokott Város-Pecsétje” ugyanakkor korona nélküli, az egytornyos várat ábrázolja a két bőségszaruval.

9 KÖN. VERSCHÖNGERUNGS CASSA SIGILL. 1809. BTM KM, leltári szám: 479/60.

10 A terv alapján Pest egytornyos várát a szintén egytornyos városháza tömbjével helyettesítették volna. A hátoldal felirata szerint még 1848 áprilisában készült, ekkor véleményezte Barabás Miklós. TÓTH 1970.

5. A Szépítő Bizottmány pecsétje, 1809

7. Buda város nagyobb pecsétje, 1703 után

8. Buda közönségének pecsétje

9. Pest város nagyobb pecsétje, 1703 után

pajzsban ábrázolt háromtornyos vár fölött ovális pajzsban az országcímer, kétoldalt Marssal és Minervával, valamint különböző hadi jelvényekkel.¹¹

Buda város tanácsának pecsétje a 18. századtól változatlan formát követett, mindössze a köriratát fordították le latinról magyarra: a pecséten a kiváltságlevélen is látható formájú barokk pajzsban a háromtornyos, oromzatos, egykapus várral, két oldalán a rózsabokrétákkal, tetején tojásdad alakú pajzs a nemzeti címerrel.¹²

- 11 Novomeszky András polgárlevele, 1848 (BFL IV.1002.j 3231/1842) és Lechner Ferdinánd polgárlevele, 1846 (BFL IV.1019. Nr. 93.), Leo Torsch metszetei. Az 1846-os iraton a városi tanács ostyapecsétjén a háromtornyos vár szerepel, a pecsét felső részén külön a magyar címerrel, az 1848-as ostyapecséten ez kiegészült a két pajzstartóval.
- 12 A város nagy pecsétnyomója: SIGILUM MAIUS LIBERE REGIAE QVE CIVITATIS BUDENSIS, BTM KM leltári szám: 479/179. 1779-ben a pecsét körirata SIGIL. LIBER E REGI. MAG. CIVITATIS BUDENSIS, 1873-ban BUDA SZABAD KIRÁLYI FŐVÁROS TANÁCSA. BFL IV.1202.pp 11. doboz 1779. április 12., BFL IV.1105.b 4. kötet, 558. hátoldala.

10. Pest város nagyobb pecsétje, 1844

11. Pest város Gazdasági Bizottmánya pecsétje, 1863

Ehhez a formához ragaszkodtak, viszont mindössze egyetlen olyan példát találtunk, ahol nemcsak a pajzs két oldalán lévő virágok, hanem az alján szereplő vörös-fehér rózsacsokor is szerepel.¹³ Szintén egy olyan pecsét ismert, ahol ábrázolták a címertartó Marsot és Minervát is.¹⁴

Pest pecsétjei nagyobb változatosságot mutatnak, az egytornyos, oromzatos kőfalú vár mellett általában a két bőségszaru ábrázolásához ragaszkodtak (a bőségszaruk kapcsolódhattak csigavonalas végződéssel egymáshoz, vagy összeköthették őket szalaggal). A város 1703 utáni nagypecsétjének érdekessége, hogy a pajzsmező damaszkolt, indák díszítik.¹⁵ Egy másik, évszám nélküli, mindössze PESTH feliratot tartalmazó pecséten egyedi megoldásként a várkapu bejáratánál, valamint a pajzsban a torony két oldalán is virágok láthatók.¹⁶ A város 1844-es nagypecsétjén a szokásos címerpajzs és a szalaggal összekötött bőségszaruk mellett kivételesen a két címertartó griff is megjelenik.¹⁷

A 19. század közepétől a pecsétek egy részén, ahogy a helyszűke miatt a pajzs és bőségszaruk összecúsztak, eltűnt a pajzs alsó fele, és csak a teteje maradt meg, vagyis „funkciótlanná” vált, ezért a rajzolók megfélekedtek annak eredetéről, így pajzsrészlet helyett a vár háttérévé alakult át.

13 DIE GEMEINDE DER KÖNIGL. FREIEN HAUPTSTADT OFEN, BTM KM, leltári szám: 479/58

14 BUDA FŐVÁROS KÖZÖNSÉGE, BTM KM, leltári szám: 479/110

15 SIGILLUM REGIAE AL (!) LIBERAE CIVITATIS PESTIENSIS MAIUS, a pajzs fölött 1687 évszám. BTM KM, leltári szám: 479/5. A város kis pecsétjén a fent említett díszítés hiányzik. SIGILLUM REGIAE AC LIBERAE CIVITATIS PESTIENSIS MINUS 1687. BTM KM, leltári szám: 479/38

16 BTM KM, leltári szám: 479/39

17 SZABAD KIRÁLYI PEST VÁROS NAGYOBB PECSÉTJE 1844. BTM KM, leltári szám: 479/3.

Végül vonalai a várfalból, közvetlenül a torony mellől indultak ki, furcsa összképet teremtve.¹⁸

A szabadságharc leverését követően az 1850-es években politikai üzenetként a két városnak előírták, hogy pecsétjeiken a koronás, kétfejű osztrák császári sast alkalmazzák. Saját jelképeik eltűntek, mindössze a magyar koronás címer jelent meg idővel a sas gyomrában.¹⁹ (Hasonló gyakorlat II. József korában volt, akkor azonban a városok címere helyett az országét alkalmazták a pecséteken.²⁰)

Pest és Buda jelképeit – a két város látképe mellett – a céhes tanuló- és mesterleveleken is feltüntették. A 19. század elejéig jellemzően a kép tetején középen a kétfejű császári sas (ritkán Szűz Mária a kis Jézussal) foglalt helyet, a városi címerek megjelenése emellett opcionális.²¹ Később a sast elkezdi felváltani az országcímer, és különösen a pesti iratokon lesz hangsúlyos.²² A céhes pecsétek esetében ugyanezt a tendenciát figyelhetjük meg: a kétfejű császári sast²³ a 19. századra lecserélik a koronás magyar címerre,²⁴ a pesti parókakészítők az előbbi kettő mellett Pest várát is feltet-

18 Már az 1840-es években megjelent, de különösen az 1860-as években terjedt el. KAMMER AMT DER K. FREISTADT PESTH, é. n.; SZ. KIR. PEST VÁROS MÁSOD ALKAPITÁNYSÁGA 1844; SZAB. KIR. PEST VÁROS ALKAPITÁNYI PECSÉTJE 1849. BFL XV.36; KIR. PEST VÁROS GAZDASÁGI BIZOTTMÁNYA, 1863. BTM KM leltári szám: 479/228., PEST BEL 'S LIPÓTVÁROSI EGYÉB BIRÓSÁG, 1869. BTM KM leltári szám: 479/94 vagy PEST. SZ. K. VÁROS GYÁMÜGYÉSZI HIVATALA, 1872. BTM KM, leltári szám: 479/54.

19 Első verzióra példa: DER MAGISTRAT DER K FRE HAUPTST OFEN, BTM KM leltári szám: 479/314, a másodikra (csak Pestnél fordul elő): KÖNIGL. FREISTADT PESTH K. K. BÜRGERMEISTER, BTM KM, leltári szám: 479/114.

20 TOLDY 1896c, 118.

21 Példák különböző megoldásokra: koronás kétfejű sas, oldalain a privilégiumlevélben is szereplő hadi jelvényekkel, az oklevél két felső sarkában díszes szegélyű lófej pajzsokban a magyar, ill. Buda háromtornyos címere (német szabók tanulólevele, BFL IV.1002.j 193/1807); koronás kétfejű sas, rajta csúcsos pajzsban a Szent Jobb, míg Buda elemei (az országcímer és a háromtornyos városi) szétzedve a kép aljának két oldalán, egy-egy tojásdad pajzsban (Buda, serfőző céhlevél, 1804, MNM TK Grafikai Gyűjtemény, leltári szám: 93.19); kétfejű sas a Szent Jobbkal, a sas két oldalán a Buda kiváltságlevelében is szereplő hadi jelvények, köztük egy-egy zászló Szent István és Szent Imre alakjával, majd barokk díszítésű, tojásdad pajzsokban az ország- és a háromtornyos címer (Buda, szépfestő tanulólevele, BFL IV.1002.e 293. d. 1802. június 20.; Buda, csizmadia tanulólevele, 1829, BTM KM, leltári szám: 76.94.1). Szűz Mária a kis Jézussal, felettük a koronával, oldalakon angyalokkal, a két felső sarkában Szent Istvánnal és Nepomuki Szent Jánossal, alul tojásdad barokk pajzsban az ország, ill. a háromtornyos címer (Buda, kitöltetlen tanulólevele, Gottfried Prixner, 1816, MNM TK Grafikai Gyűjtemény, leltári szám: 57.173). A tanulólevelel felső részén középen Szentháromságot, alul kétoldalt az ország- és a budai címert ábrázolja a budai kádároknál 1804-ben (BTM KM, leltári szám: 3222).

22 Koronás országcímer angyalokkal, városi címer nélkül (Pest, tímár tanulólevele, 1808, BFL IV.1202.c.lnt. a. m. 10749. és Pest, serfőző tanulólevele, 1813, Dreher – Söripari Emléktár leltári szám: D_2019.1.1).

23 Pl. a budai kereskedők céhének pecsétje, 1697. BTM KM, leltári szám: 17709.

24 Pl. a pesti bérkocsisoknál 1827-ben. BTM KM, leltári szám: 2323.

12. Német szabók tanulólevele. Buda, 1807

13. Tímár tanulólevél. Pest, 1808

ték pecsétjükre.²⁵ Az egyesítés előtt Pest-Buda közös céheinek okiratain a koronás országcímer két oldalán jelenítik meg a városok három- és egytornyos pajzsait.²⁶ Hasonló megoldást alkalmaztak a két városban működő vállalkozások²⁷ és egyletek.²⁸

Buda 1751. évi banderiális zászlójának oldalain a magyar és a városi címer még a kétféjű sassal jelent meg.²⁹ 1809-es zászlójának előlapján Buda címerét tölgy- és babérágak övezik, hátoldalára tették a magyar címet, mindkettő fölé koronát helyezve, a zászló rúdját nemzeti színű selyemmel fedték be.³⁰ Pest város zászlórúdján a vörös-arany-kék csíkozást alkalmazták, a lándzsahegyen Pest város és a magyar címer ábrázolásával.³¹

14. Pest-budai cukrász tanulólevél, 1869

- 25 A kétféjű sas gyomrában kettős keresztcs címer, alul Pest vára. BTM KM, leltári szám: 2289.
- 26 Pl. a pest-budai cukrászok kitöltetlen tanulólevelén, 1869. BFL IX.41. 1/5.
- 27 A Blum Gőzmalom Rt. Budán 1868-as részvényén alul két részre osztott Pest-Buda látkép, felül Pest és Buda címereit láthatjuk. BTM KM, leltári szám: 57.104.1, B. NAGY 1998, 181.
- 28 Az Első Buda-pesti Közös Betegsegélyező és Temetkezési Egylet 1872-es fekete zászlójának előlapján Pest és Buda külön címerét olajágak kapcsolják össze, hátoldalán Hungaria nőalak a magyar címerrel. BTM KM, leltári szám: 13.235.
- 29 BTM KM, leltári szám: 23.
- 30 BTM KM, leltári szám: 2017.5.1. Lásd még a város fecskefarkas zászlóját. BTM KM, leltári szám: 24.
- 31 BTM KM, leltári szám: 457.

Az egyesítendő főváros jelképeinek kérdése

Az 1872. évi XXXVI. tc. nem rendelkezett külön Budapest jelképeiről. A törvényt december 23-án hirdették ki, országgyűlési vitáján mindössze a főrendiházban javasolta december 17-én báró Nyáry Gyula (a heraldikus Nyáry Albert testvére), hogy a törvényben a 34-es bizottság munkálatai között szerepeljen a közigazgatási kerületek beosztása mellett a pecsét, címer „és egyéb jelvények” megállapítása is, ezt azonban egyhangúlag elvetették, kizárólag a főváros hatáskörébe utalva a kérdést.³²

A felvetés jogos volt, hiszen évek óta zajlott az országcímer megrajzolásának vitája, másrészt a lakosság szó szerint az utcán szembesült a kérdéssel.³³ A Váci körút (a mai Bajcsy-Zsilinszky út) munkálatainál a Fővárosi Közmunkák Tanácsa (FKT) 1872 augusztusában Mendl Istvánt bízta meg párizsi mintára 400 gázkandeláber elkészítésével, aki javasolta, hogy azokon a pest-budai/budapesti címerek is jelenjenek meg.³⁴ Az őszi ideiglenes lámpák lecserélése és az újak próbavilágítása decemberben meg is történt. A leírás szerint Mendl kerek kandelábert készített, amelynek tetejét a két város egymásba fonódó címerai koronázták, talpán viszont egymás mellett, a korona alatt jelenítették meg azokat.³⁵ A kísérlet nem maradt visszhang nélkül, a *Pester Lloyd*-ban év végén részletes kritika jelent meg róla. A cikk névtelen, ám bevallása szerint a heraldikát autodidakta módon elsajátító szerzője egyúttal javaslatokat is megfogalmazott Budapest címeréről.³⁶ Ironikus bevezetővel kezdte: a három város egyesítésének fontos következményei vannak („az óbudai kapásból

32 Nyáry Gyula felszólalását valószínűleg testvére, a heraldikus Nyáry Albert sugalmazta. A 134. § közigazgatási kerületek felosztásáról szóló b. pontjába javasolta a betoldást. *Főrendiházi Napló*, 1872. december 17. XXI. országos ülés.

33 Az osztrák–magyar, majd a horvát–magyar kiegyezés és Fiume Magyarországhoz kerülése mind új címerterveket generált. Az egyes változások megtárgyalása során élénk szakmai vita bontakozott ki Henszlmann Imre, Rómer Flóris, báró Nyáry Albert és Altenburger Gusztáv részvételével.

34 Az FKT augusztus 29-én bízta meg Mendl-t a feladattal. FKT 1872, 66., „die durch denselben projektirte Aenderung, der Anbringung des Pest-Ofner Stadtwappens“ *Aus dem hauptstädtischen Baurathe. Abendblatt des Pester Lloyd*. 1872. augusztus 31. „Ezen kívül Mendl Istvánnak a lámpák iránt darabonként 45 fttal tett ajánlata azon megjegyzéssel fogadtatott el, hogy az általa javasolt változások a budapesti városi címer és a vékonyabb üveg tartóra vonatkozóan, helyesléssel vétettek, ellenben köteles leendő vállalkozó magát egészen a párisi minta szerint alkalmazni.“ A fővárosi közmunkák tanácsából. *Ellenőr*, 1872. szeptember 3.

35 „...auf dem Deckel derselben ruht eine Krone, aus den ineinander verschlungenen Wappen der Schwesterstädte gebildet. Die Vereinigung der Schwesterstädte ist übrigens auch durch die Gaskandelaber acceptirt, insofern als auf dem Sockel derselben zu beiden Seiten die Städtewappen nebeneinander zu sehen sind, während darüber die Reichskrone steht.“ *Pester Lloyd*, 1872. december 6.

36 Feuilleton. Ein heraldisches Kapitel. *Pester Lloyd*, 1872. december 31. A cikk szerzője feltehetőleg a *Pester Lloyd*-ban korábban is – igaz, akkor névvel – publikáló Altenburger Gusztáv (ott szintén műgyűjteménye létrehozása során szerzett tapasztalataira hivatkozva érvel). Esetleg (bár kevésbé valószínű) Nyáry Albert (visszaemlékezések szerint jellegzetes volt ironikus stílusa). Báró Nyáry Albert. *Turul*, 1886. 4. kötet, 45–47.

m. kir. fővárosi kapás lesz, vajon lecserélik-e a büszke budai darabontok egyenruhájukat egy tetszetősebbre, megváltoztatják-e a „Pesti” részvénytársaságok nevüket „Budapesti”-re”), ő azonban mindössze egy apróságra, a címerkérdésre (*Wappenfrage*) szeretné felhívni a figyelmet. A városeyesítéssel ugyanis a közös címert is meg kellett alkotni. Legszerencsésebb megoldásnak azt tartotta volna, ha arról a törvényben gondoskodtak volna, mivel azonban az „különös módon” nem történt meg, így kizárólag a szakértőkre hárul ez a feladat. A Váci úton felállított kandeláberről részletes leírást adva a szerző úgy vélte, annak kompozíciója merész és szabálytalan. Ismertette, hogy a kandeláberen elől és hátul egy-egy ovális lemezen Magyarország címerpajzsa szerepel, ennek a hasított pajzsnak jobb és bal oldali mezejében egy-egy kisebb, tojásdad alakú pajzs található, amelyek közül az elülső a pesti, a hátsó a budai címert foglalta magába. A névtelen szerző szerint pozitívum, hogy az FKT ezzel próbálta meg kifejezni, hogy az új sugárút nem pesti, hanem budapesti lesz, azonban úgy vélte, a művész, akit ezzel megbíztak, „megható naivitással és ártatlan tudatlansággal” oldotta ezt meg. A pajzsok formája a cikk szerzője szerint hibás, a városi címerek kitakarják az országcímer tartóit, elhelyezésük szintén szabályellenes, mert megfordította az állam és a városok alá- és fölérendeltségi viszonyát.³⁷ Mivel a névtelen kritikus szerint reális a veszély, hogy ezt a „szörnyet” (*Monstrum*) a hallgatólagos használat folytán elfogadja az új városvezetés, ezért tartotta szükségesnek a tiltakozást. A cikk megszületésekor éppen folyamatban volt a heraldikailag helyes országcímer elkészítése és országgyűlés elé terjesztése, így a cikk kettős bűnnek tartotta volna, ha a főváros ugyanekkor hibás címert fogadna el, s mivel „olyan országban élünk, ahol virágzik a dilettantizmus”, az író ezért tartotta szükségesnek a szakszerű javaslatokat. Szerinte az új címernek először is tükröznie kell, hogy mikből áll össze az új joghatóság, és azt, hogy Budapest a magyar állam fővárosa. A címerben ezért három pajzsot javasolt, a magyart, a pestit és a budait. Óbudát nem vette figyelembe, mivel koronauradalmi mezővárosként nem számított önálló címerhasználatra jogosult joghatóságnak. Mivel szép történelmi anyag állt rendelkezésre, nem tartotta célszerűnek teljesen új címer megalkotását. Első javaslata volt, hogy hasított pajzsban szerepeljen Pest és Buda, az állami címer pedig középpajzs lett volna. Ez a megoldás szabályos, ám a címerábrák miatt nem tartotta célszerűnek, ezért a cikkíró a címerek összeillesztését javasolta az alábbi módon: a négy részre osztott pajzs első és negyedik negyedében a magyar állami, a másodikban a pesti, a harmadikban a budai ábrázolásával. Mindez „szép, egyszerű, ízléses és kifejező”. Kérdéses volt számára, hogy feltétlenül szükséges-e a magyar címer használata. Mivel Budapest Magyarország mellett Erdély, Horvátország, Szlavónia, Dalmácia és a tenger mellék fővárosa is volt, és így ehhez hivatalosan a nagycímer illett volna, de ez

37 A Váci utca kandeláberein ma is az FKT címere látható.

szerinte túlzásfolttséghez vezetne. Javaslatában ehelyett az előző variáció lehetséges változataként tehetnék a négy részre osztott pajzs első és negyedik negyedébe a Szent Koronát vörös-zöld osztott vagy hasított mezőben. A címer fölé legfeljebb a koronát helyezné, így még kifejezőbb lenne a főváros-jelleg. Címertartónak az államinál is szereplő két angyalt javasolta, ez ugyanis nemcsak a magyar címerre utalna, hanem kapcsolódhatna Bécs címeréhez, ahol szintén angyalok a címertartók. (A *Pester Lloyd* szerkesztője a vörös-zöld felosztás helyett vörös-ezüst-zöld pólyák alkalmazását vetette fel, mindegyikben Szent István koronájával, mégpedig a szín esetén arany, fém pólyánál vörös koronaként.) A tervezet – kidolgozottsága ellenére – mind a sajtóban, mind a döntéshozók körében – visszhangtalan maradt.

A 34-es bizottság albizottmánya és a jelképek kérdése

Noha a főváros egyesítésének körülményeit megtárgyaló 34-es bizottság már januártól ülésezett, először március 3-án merült fel – mintegy mellékesen – Budapest leendő jelképeinek kérdése. Ennek meghatározására háromtagú albizottmányt neveztek ki, benne a Pestet képviselő Királyi Pállal és Preuszner Józseffel, valamint budai részről Ország Sándorral, Óbuda részvétele nélkül.³⁸ A pesti fölényre jellemző, hogy a *Fővárosi Lapok* két nappal későbbi tudósításában az egyetlen nem pesti tag helyett véletlenül Szentkirályi Mórt nevezik meg harmadikként.³⁹

Az albizottmány március 23-án beszélte meg az első terveket, és még ugyanazon a napon elküldte erről jelentését a 34-es bizottságnak. A három tag szakértőket is bevont a munkálatokba: Rómer Flóris régészt, báró Nyáry Albert heraldikust, Dobóczky Ignác numizmatikust, Nagy Iván történészt és Horvát Árpádot, az egyetemi könyvtár első őrét. Rómer és Nyáry korábban az új országcímer vitájában is részt vett, utóbbi és Nagy az elsők között fedezték fel a *czímerészet* jelentőségét, és igyekeztek arról átfogó munkát készíteni.⁴⁰

38 „A fentebbi szakaszok tárgyalása közben felemlítettén, hogy Buda-Pest és Óbudának egy fővárossá leendő egyesítése alkalmával arról is kell gondoskodni, hogy a' fővárosi törvényhatóság minő czímerrel ellátott pecsétet és minő színeket használjon, – ez irányban teendő véleményes jelentés végett Dr. Ország Sándor, Királyi Pál és Preuszner József küldöttségi tagokból álló albizottmány küldetett ki.” Az aznapi ülésen eleve a pestiek voltak többségben, 12 pesti, 4 budai és 3 óbudai vett rajta részt. BFL IV.1314 655–659. p. A 34-es bizottság 1873. március 3-i ülése Pesten.

39 *Fővárosi Lapok*, 1873. március 5.

40 Az országcímerről a teljesség igénye nélkül: báró Nyáry Albert: Czimertani figyelmeztetés. *Századok* 1870. január 61–62. Rómer Flóris: Ismét Magyarország czímere. *Archeológiai Értesítő* 1871., 5. kötet, 11. füzet, 299–302., *Archeológiai Értesítő* 1871, 5. kötet, 6. füzet, 167–168., ILLÉS 1916, 90–94., CSÁNKI 1916, 1., 21.

A márciusi ülésre három pályázat érkezett be, mindegyiket erős kritikával illették. Altenburger Gusztáv címergyűjtőét túlzásúfoltnak találták.⁴¹ Mikinszky István pesti királyi ítélőtáblai joggyakornoké egyszerűbb volt, azonban gömbölyű formája miatt nem felelt meg, Dietze vésnökéről csak annyit tudunk, hogy nem nyerte el a tetszésüket.⁴² Dietze neve mögött vagy az 1860-as években sokak által foglalkoztatott Dietze Vilmos pesti könyvnyomdász⁴³ vagy – ami valószínűbb – Dietze Károly rejtőzik: utóbbi 1873-ban részt vett a bécsi világkiállításon.⁴⁴ Mikinszky tervezetéről egy 1873 januári (!) tudósítás alapján alkothatunk fogalmat, a joggyakornok ugyanis önszorgalomból készített rajzát beküldte az *Ellenőr* című napilapnak. Eszerint Mikinszky három részre osztotta a pajzsot, kék-ezüst-vörös színekkel tagolva azt. A pajzs közepén helyezte el Buda és Pest sárga színű várát, összeolvastva a kettőt: az egytoronyos pestit téve az előtérbe, középre, amely mögül kilátszott Buda várfala egy-egy toronnyal. Lobogóra is gondja volt, ő a nemzeti színűt egészítette volna ki a középső sávban Budapest címerével, szélén sárga-kék rojtokkal.⁴⁵

A bizottság március 23-án végül maga határozta meg az új címet, azon alapelvek szerint, hogy az heraldikailag helyes legyen, egyszerű, s ezáltal könnyen megjegyezhető, de tartsa tiszteletben és idézze meg a városok történelmét. A javaslat szerint az új címer francia pajzson vörös alapszínű legyen, közepén a Dunát jelképező hullámos kék pólyával (vagyis maga a szakértői bizottság szegte itt meg a színre nem lehet színt tenni elvet), a felső mezőben a budai háromtoronyos, kétkapus sárga (azaz arany), az alsóban egytoronyos, egykapus Pest vára. (Itt még nem indokolták a budai vár második kapuját.) A magyar államot mindössze a Szent Korona fejezi ki a pajzs fölött, címertartók a heraldikai bal oldalon a pesti aranyszínű griff, jobban a budai oroszlán.⁴⁶ Pecsétekre a címertartók nélküli változatot javasolták.⁴⁷

41 Altenburgert már az országcímerrel kapcsolatban is ismerték Rómerék, lásd Rómer reakcióját a címergyűjtő kritikájára a Henszlmann-féle tervről. ALTENBURGER 1871, RÓMER 1871. A *Századok* 1872-ben egyszerre közölte le Horváth Mihály és Henszlmann Imre jelentését az országcímerről, majd Altenburger Gusztáv észrevételeit. *Századok*, 1872, 96–106.

42 Bizottsági jelentés a főváros címeréről, 1873. március 23. GÁRDONYI 1913a Nr. 110.

43 1869-ben ő készítette a pest-budai cukrászok fent ismertetett tanonclevelét, az 1850-es évektől kottákkal is foglalkozott. B. NAGY 1999, 212.

44 A kiállításra februárban jelentkezett, ott kitüntetést kapott. 1876-ban Szegeden „haladást mutató vésnöki munkáiért” díjazták, három év múlva Székesfehérváron állított ki. *Képes Kiállítási Lapok. Rendkívüli melléklet a „Vasárnapi Ujság”-hoz.* 1873. szeptember 21., 63. A *Hon*, 1876. június 13., *Anyagi Érdekeink*, 1879. március 31., 35.

45 *Ellenőr*, 1873. január 3.

46 Az oroszlán a budaiak 1533-as, I. (Szapolyai) Jánostól kapott oklevelére utalnak. Noha 1703-tól a hivatalos címertartó Mars és Minerva volt, a budaiak számontartották az oroszlánt is, 1848-as nemzetőr zászlójukon is az állatok királya jelenik meg. BTM KM, leltári szám: 26., CZAGA 1998, 1.

47 GÁRDONYI 1913a Nr. 110.

(Óbuda „figyelembevételére” jellemző, hogy a város hivatalos pecsétjének lenyomatát az ülés előtti nap küldte meg Harrer Pál, Óbuda polgármestere, hogy azt másnap „a pecsét ügyében tartandó” ülésen megnézhessék.⁴⁸ A „tulipános” pecsétet mint heraldikailag és régészetileg jelentéktelent, s ezáltal a leendő címert „ízléstelenné és tudományos szempontból helytelenné” tevőt, elhagyták.⁴⁹) Javaslatot tettek a főváros lobogójára is, megpróbálva egyesíteni a két városét úgy, hogy Pest hosszanti, vörös-arany-kék színeit használva a középső sávba, egy rövidebb csíkba tette volna a Buda fővárosra utaló nemzeti trikolorót. Javasolták a tervezők honorálását munkadíjjal, köztük Fridrich Lajos címerfestőt, aki a bizottság leírása alapján az első vázlatokat elkészítette.⁵⁰ (Az 1703-as privilégiumok másolatai közül Budáé már kész volt az ülés előtt, azt ugyanis március 17-én hitelesítette Bogisich Károly főjegyző, míg Pestét dátum nélkül szignózta Fridrich.⁵¹)

Az ülésről és az új címertervről több tudósítás is megjelent, Altenburger rajzát „halmazott és igen ízléstelen”-nek jellemezve.⁵² Csak a sajtóban említik, hogy Fridrich mellett ugyanekkor Altenburgerrel is készítették egy újabb vázlatot.⁵³ A Budapest Székesfőváros gyűjteményes iratai között fennmaradt tervek között Altenburgeré március 26-i dátummal van keltezve, ez tehát nem az első ülésre készített tervezet, hanem a március 23-án előirányzott elvek szerint készült. Feltehetőleg ez idő tájt készítette el Fridrich Lajos is tervét.⁵⁴ Mindkettő tartalmazott egy címer- és egy

15. Altenburger Gusztáv: Budapest címer- és lobogóterve, 1873. március 26.

48 Harrer Pál, Óbuda polgármestere Királyi Pál kérésére megküldi Óbuda pecsétjének lenyomatát Gyöngyössy Alajos főpolgármesternek. Az iratot 1873. március 22-én érkezették. BFL IV.1314 775. p.

49 GÁRDONYI 1913a Nr. 110.

50 Ugyanekkor Fridrich megbízták Pest mellett Buda és Óbuda (!) címerének lemásolásával. Altenburger és Fridrich 20-20, a többiek 10-10 forintot kaptak. GÁRDONYI 1913a Nr. 110.

51 BFL IV.1420.d 1.

52 Az új címer leírásánál a közlönyben nem utalnak a kapukra. Az új vázlat elkészítőjének nevét Friedrich Leóként tüntették fel. A *Nefelejts* leszálló (!) francia pajzsot ír. *Budapesti Közlöny*, 1873. március 27., 601. *Községi Jegyzők Közlönye*, 1873. április 1., 104. *Nefelejts*, 1873. március 30., 153.

53 „Egy vázlat elkészítését a kivitel sikerének megbíráhatása végett Altenburggerrel is készíttetnek.” *Magyarország és a Nagyvilág*, 1873. március 30., 156.

54 BFL IV.1420.d 1.

16. Fridrich Lajos: Budapest címer- és lobogóterve (első változat), 1873

lobogótervet. Utóbbiaknál mindössze annyi volt a különbség, hogy Altenburger gombbal, Fridrich lándzsával zárta le a zászlórudat. Ami a címert illeti: mindkettőjüknél lényeges változás a bizottság előírásához képest, hogy a pajzs felső része vörös, az alsó kék, míg a pólya ezüst lett, így szabályos szín-fém-szín sorrend alakult ki. Altenburgernél két-, Fridrichnél még csak egykapus a budai vár. Fridrichnél mindkét vár teljesen aranszínű, míg a címergyűjtőnél Buda kapuszárnyai és a tornyok tetői kék, Pest tornyának teteje vörös. Altenburgernél a várak arányai nem a legszerencsésebbek, Pest várfalának keskenyedése felfelé irányban túlzó, noha már az 1703-as kiváltságlevél is enyhén keskenyedőt ábrázolt, és az egyesítés előtti hivatali pecséteken is látni lehetett égbe törő falakra példát. Fridrichnél a várak arányai – különösen a tornyokat nézve – kiegyensúlyozottabb képet mutatnak.

A *Bolond Miska* sajátos kritikával írja le/át az új címet: „Képez egy francia pajzsot, miáltal az van elérve, hogy az idegenek is megértik, a hazai nyelvek pedig megsértve nem lehetnek. Közepén kék vonal látszik, mely a Dunát ábrázolja, s ezért jobbról balra foly, még pedig hullámosan. Ha a Duna télen befagy, e vonal helyett nem hullámos fehér vonal substituáltatik. A pajzs ezáltal két mezőre van osztva. A felső a budai vérmezőt ábrázolja s ezért vörös színű. Az alsó a pesti Rákosmezőt s ez is vörös, mert a főtt rákkal telt mező csak vörös lehet. A felső mezőben egytornyú vár látszik, a pesti városház mintájára. Az alsóban a háromtornyú vár, Budavár jelképe, hol még egy tornyot fognak építeni, hogy a czimernek megfelelően.⁵⁵ Mindkét vár sárga; a pesti azért, mert a sárga az egyetlen szín, melyben a sár fogalma is megvan; a budai azért, mert a budai várban színház is van, melyben egyéb operák közt »Rigolettó«-t is szoktak adni, rigó pedig van sárga is. A pajzs jobbik oldalán oroszlán áll, kiflivel szájában; ez concessió a budai pékeknek. (A budai szappanosok azt akarták, hogy az oroszlán gyertyát tartson szájában, de ez tekintettel arra, hogy már Budán is gázvilágítás van, elvettetett). A baloldalon grif madár látszik, ámbar ezen obscurus vendéglő helyett bizony illőbb leendett a grand hotel vagy angol királynét tenni oda. A czimer fölött korona, mely éjjel hálósapkával cseréltetik föl, így tehát ezután már a heraldika is nyugodtan alhatik.”⁵⁶ A leírás külön érdekessége, hogy a pajzs felső

55 Erről lásd alább a Századok április számában megjelent leírást.

56 Budapest új címere. *Bolond Miska*, 1873. március 30., 50.

mezőjének vörösségét a budai Vérmezővel, az alsót a pesti Rákosmezővel indokolja, ennek ellenére – mintegy előrevetítve a végleges verziót – felül helyezi el a pesti várat (illetve helyett a városházát), alul pedig a budai várat.

Valóban részletes leírást és rajzot a *Vasárnapi Ujság* közölt április elején, hangsúlyozva, hogy az a három város unióját mutatja be.⁵⁷ A tudósítás követi az albizottság útmutatóit, a mellékletként közölt rajz részleteiben már a végleges megoldás felé mutat, megjelenik például a talapzat, amin a címer és az állatok állnak. A pajzs alapszíne vörös, középen kék színű hullámos pólyával. A két vár még nem

17. Buda-Pest főváros címere. *Vasárnapi Ujság*, 1873. április 6.

57 „A szakértők tanácskozmányának eredménye abban öszpontosult, hogy az érdeklött városi czimerek történelmi jelentősége és városoknak egykori különleges jelvényeik iránti kegyeletük szempontjából az eddigi czimerekből az előbbi három község lényegesebb jelvényei megmaradjanak és egyszersmind a három testből egygyé olvadt városnak múltját, valamint ez egyesülést és végre az ország anya-fővárosának ebbeli rangját az új czimer mintegy beszélőleg is föltüntesse.” Buda-Pest címere. *Vasárnapi Ujság*, 1873. április 6., 168.

„lebeg”, hanem zöld mezőn áll. Először itt írják le, hogy Buda második kapuja Óbuda szimbóluma, s hogy a tervek szerint a pecséteken a címertartó állatok nélkülít, épületeken az állatos címert fogják használni.⁵⁸

A stílus alapján a sajtóban megjelent leírások forrása valószínűleg a felkért szakértők közül került ki, a Századok áprilisi számában ugyanis szintén közölték a tervezett „igen szépen kombinált egyesített címert” részleteit. Ebben a leírásban Óbuda nem a második kapuval, hanem Buda harmadik tornyában jelent volna meg.⁵⁹

Fridrich áprilisi folyamán készítette el következő tervezetét.⁶⁰ A pajzs formája változatlan, alapszíne már egységesen vörös. A várak teljesen aranszínűek, a pajzs tetejére a Szent Koronát helyezte, kétoldalt megjelennek a címertartó állatok. Nyelvük az 1703-as pesti griffeké alapján lett átrajzolva, és a griff farkincája eltér a *Vasárnapi Ujság*ban közölt verziótól, a griff lába – a pesti kiváltságlevélhez igazodva – patás. A címer és az állatok indákon állnak.

A 34-es bizottság legközelebb április 28-án foglalkozott a kérdéssel.⁶¹ Megszavazták az albizottság által ajánlott díjakat a korábbi tervezetek készítőinek, ugyanakkor írásban rögzítették a végleges címerleírást. A pajzsot „magyar pajzs-ként” határozták meg, előírták, hogy Pest vára legyen felül, Buda saját és Óbudát szimbolizáló kapujával alulra került, ami egyet jelentett az addig fővárosi címet viselő Buda lefokozásával, az elhelyezés ugyanis Pest rangosabb voltát szimbolizálta. (Az ötlet nem új keletű, az 1872-ben megválasztott országgyűlési képviselőket ábrázoló litográfián a képviselők portréi és a két város emblematisztikus épületei között a rajzoló úgy lógatta le Pest és Buda pajzsait, hogy utóbbi az előző alá kerüljön.⁶²) Az új terv szerint a pólya fehér lett, a kapuk bejáratának háttere pedig égszínkék (*ceruleus*), ez szintén visszautalás Pest 1703-as címerére, ahol a pajzs alapszínéneként ugyanezt az árnyalatot adták meg a leírásban.⁶³ Pest tehát az egyesítés és a testvérvárosi lét hangsúlyozása ellenére nemcsak saját várának a pajzson előkelőbb helyre osztásával, hanem apró részletekkel is jelezte dominanciáját Buda fölött. Ugyanekkor vették ki a lobogóból a nemzeti színeket, így Budapest gya-

58 Az állatok itt bukkannak fel először a rajzokon. A nyelvük formája más, valamint a griff farka máshogy kunkorodik, mint a később elfogadott verzió. Budapest címere. *Vasárnapi Ujság*, 1873. április 6., 168.

59 Budapest Címere. *Századok*, 1873. április, Negyedik füzet, 301.

60 A rajzot szignózta, de dátummal nem látta el. BFL IV.1420.d 1.

61 Az ülésen 14 pesti és mindössze 3 budai képviselő vett részt. BFL IV.1314 707. p. A 34-es bizottság 1873. április 28-i jegyzőkönyve, GÁRDONYI 1913a Nr. 120.

62 A litográfus Fried B. egyébként a Terézvárosban, a Gyár utcában működött. A képet közölte B. NAGY 1999, 213., *Addressen-Kalender... 1873.*, 256.

63 „*Scutum videlicet erectam coelestini coloris...*” (1703, BFL IV.1227 Nr. 8.) és „*A várkapuk bejáratának háttere égszínkék (ceruleus).*” GÁRDONYI 1913a Nr. 120. Buda pajzsának 1703-ban meghatározott alapszíne ibolyalila volt (*Scutum... violacei coloris*), ez azonban, mivel szigorúan véve nem tartozott a heraldikában használt színekhez, egyik fázisban sem merült fel. BFL IV.1018. Nr. 4.

korlatilag Pest lobogóját örökölte meg. A pesti kiváltságlevél patás griffjét azonban elvetették, mert kimondták: a két állat „körmökkel rajzolandó”. A végleges változat elkészítésére további bizalmat szavaztak Fridrichnek, az eredeti jegyzőkönyv utólagos betoldása szerint Altenburgert pedig felkérték felügyelőnek. A márciusi ülésen részt vevő tudósok mindössze a bizottság „legmelegebb köszönetét” kapták.⁶⁴ A megfogalmazás meglehetősen szarkasztikus, miután a felkért történészek-heraldikusok előzetes tanácsaihoz képest radikális különbségeket jegyeztek le a szinte kizárólag pesti résztvevőkből álló ülésen, így kihagyásuk a későbbi véleményezésből, és az addig a pályázók közt szereplő Altenburger felkérése aligha véletlen műve: jelenléte az új változat szakmai legalizálását jelentette.⁶⁵

18. Fridrich Lajos: Budapest címer- és lobogó-terve (második változat), 1873

A terv egyoldalú megváltoztatása a heraldikusok véleményének figyelmen kívül hagyásával nem maradt reakció nélkül, a *Századok* májusi számában éles hangú bírálat jelent meg róla. Eszerint a 34-es bizottság által „magyar pajzsak” nevezett pajzs valójában német, amely a 16–17. századi Habsburg uralkodók által adott nemesleveleken jelent meg hazánkban, formája az összetett címerekhez nem szerencsés megoldás. A pólya színének becserélése a kék helyett ezüstre helyes ugyan, ők is tudták, hogy a kék heraldikailag nem szabályos, azonban a nevezett ülésen ezt azért nem tudták keresztülvinni, „mert tudtúl adatott előtte, hogy Pest városa, régi színeitől (kék, sárga és vörös) eltérni semmi esetre nem fog”. Ezzel a változtatással azonban – legalábbis a hozzáértők előtt – Budapest színei a vörös-sárga-kék helyett vörös-sárga-ezüstre változtak. A kapunyíláshoz becsempészett égszínkék is feltűnt nekik, de az „a címert igen tarkítja, a zászló kék színét jelképezni heraldicailag épen

64 BFL IV.1314 707. p. A 34-es bizottság 1873. április 28-i jegyzőkönyve, GÁRDONYI 1910a3. Nr. 120.

65 Altenburger az évben más megbízást kapott, mégpedig a Fiumével kiegészült országcsímer (középcímer) megrajzolását, amit 1874. február 9-én szentesített I. Ferenc József. Később több városnak, megyének tervezett címereket (Pancsova, Küküllővár, Pilisszentkereszt stb.). *Budapesti Hírlap*, 1895. július 27., 7. KURECSKÓ 2010.

19. Budapest 1873. május 29-én elfogadott címere

29-én, a Redoute-ban tartott közös közgyűlésen került elő a városi jelképek kérdése, amikor Havas jóváhagyásra bemutatta annak rajzát és leírását.⁶⁹ A közgyűlés helyeslésével ekkor elfogadták az új, közös címert és lobogót, az áprilisi leírással együtt. A döntés legitimitását ugyanakkor erőteljesen megkérdőjelezi, hogy sem a címer, sem a lobogó jóváhagyott rajzának hitelesítő aláírói között egyetlen budai képviselő sincs. Sajnos sem a közgyűlési jegyzőkönyvekben, sem Buda város képviselőtestületének jegyzőkönyveiben, illetve a város tanácsi iratanyagában sem találtunk ehhez kapcsolódó írásos forrást, de ez alapján kijelenthető: a budaiak nem tartották

nem elégséges”, így ahelyett, hogy elfogadták volna, hogy a főváros címere speciális, ún. enquere-címer (vagyis olyan címer, amelynél indokolt eltérni a színre érc, ércre szín szabálytól), újabb problémát generáltak. Buda lefokozását semmilyen szempontból nem tartják elfogadhatónak: szabály szerint a nagyobb alaknak kellene a felső, azaz a fő mezőben lennie, másrészt Buda földrajzi fekvése, történelme, koronaőrző helyének volta miatt is őt illetné a fő hely.⁶⁶

A 34-es bizottság nem vett tudomást a kritikáról, május 12-én annak elnöke, Széher Mihály felküldte Havas Ignác miniszteri biztosnak a címerrel kapcsolatos „megállapodásunkat” és annak egyik vázlatát a közgyűlés előtti bemutatás céljából.⁶⁷ (A később jóváhagyott rajzot május 18-án láttamozta Altenburger.⁶⁸) Legközelebb május

66 A cikk zárszava alapján egyértelmű, a tudósok úgy érezték, teljesen figyelmen kívül hagyták véleményüket. „Látszik ezen okokból, hogy a 34-es bizottság minden heraldikai szabály ellenére fölforgatta a főváros czímerét, s működésében önkényűleg, nem a czímertan megállapított és világszerte elfogadott elvei szerint járt el. Ha így akarták, — akkor kár is volt a szakértőkből álló enquêtet-összehívni!” Budapesti címere. *Századok* (7.) 1873. Ötödik füzet, 366–367.

67 Széher Mihály Havas Ignácnak, 1873. május 12. BFL IV.1314 690. p.

68 BFL IV.1420.d 1.

69 A közgyűlésen 63 pesti, 29 budai és 18 óbudai képviselő vett részt. Az 1873. május 29-i közös közgyűlés jegyzőkönyve, GÁRDONYI 1913a Nr. 125. A pestiek sajátos megoldása Czaga Viktóriának is feltűnt. CZAGA 1998, 3.

megfelelőnek az új jelképeket, nem akarták azokat aláírásukkal legitimizálni.⁷⁰ Szeptemberben kapott értesítést a bizottság arról, hogy az új jelképeket az uralkodó fogja jóváhagyni, majd miután ez 21-én megtörtént,⁷¹ az október 9-i utolsó közgyűlésen már csak nyugtázták azok végleges, belügyminiszteri jóváhagyását.⁷²

Az egyesített főváros jelképei a gyakorlatban

Az elvvel ellentétben a pecséteken megjelentek a címertartó állatok. A főpolgármester és a tanács pecsétjén a koronás címer és az állatok is szerepeltek, további lényeges különbség, hogy azok az elfogadott változathoz képest a Fridrich eggel korábbi rajzán lévő indákon álltak. Sráfozással még a pajzs vörös, valamint a pólya kék (!) színét is jelezték, a két várfal és a Szent Korona rajza is kidolgozott.⁷³ Még a kisebb szervezetek, így az iskolaszékek esetében is az indás aljzatot alkalmazták a talapzat helyett.⁷⁴ A levéltár (felirata alapján 1896 után kiállított) pecsétnyomója kevésbé kidolgozott, mint a főpolgármesteré, mind a címer, mind a tartóállatok stilizáltak, és itt is indák vannak a talapzat helyett.⁷⁵

A *Pester Lloyd* cikkében felvetett ötlet – azaz a pajzsok egymásra helyezése – is felbukkan egy helyen: a Fővárosi Közmunkák Tanácsa pecsétjén a kiscímerre helyezett boglárpajzson láthatjuk Budapest címerét.⁷⁶ A megoldás nem szerencsés, mivel a kettős keresztet félig kitakarja. Gróf Tisza Lajos 1883-as címerén Budapest aranszínű várai a kiscímerre helyezett közös ovális pajzsban jelennek meg, vörös alapszínnel, zöld előtérben, ugyanakkor ott van a hivatalos Budapest címerre becsempészett égszínkék kapuháttér is (Buda vára viszont egykapus).⁷⁷ Az FKT 1938-ban átadott Madách téri székházán a koronás kiscímerre helyezett boglárpajzson már majdnem szabályos Budapest-címert láthatunk (Buda itt is egykapus), s az arányokra is jobban figyeltek, így a kettős kereszt szinte teljesen láthatóvá vált.

70 A jóváhagyott címet és lobogót Havas Ignác miniszter biztos, Barna Zsigmond, a közös közgyűlés jegyzője, Pestről Thanhoffer Károly, az FKT-s kandelábereknél említett Mendl István és Fuchs Ignác, Óbudáról Harrer Pál polgármester és Prochaska András volt bírósági írnok írta alá. BFL IV.1420.d 1.

71 A 34-es küldöttség 1873. szeptember 11-i ülése, BFL IV.1314 851. p., CZAGA 1998, 3.

72 Fővárosi közös közgyűlés. Október 9-én. *Ellenőr*, 1873. október 10.

73 Ugyanerre törekedtek az árvaszéki pecsét esetében is. Az Elnöki Ügyosztály kevésbé cizellált pecsétnyomóján is hasonló megoldással találkozunk. BUDAPEST FŐVÁROS FŐPOLGÁRMESTERE 1873; BUDAPEST FŐVÁROS ÁRVASZÉKE 1875 és BUDAPEST FŐVÁROS ELNÖKI ÜGYOSZTÁLYA 1873. BFL XV.36; A BUDAPEST FŐVÁROS TANÁCSA 1873 felirathoz kétféle pecsét készült, az elsőn a főpolgármesteri rajzához igazodik, a másikon a két várat enyhén perspektivikusan ábrázolják. BTM KM, leltári szám: 479/163 és 403/5.

74 Mint a Felső-Vízivárosi Iskolaszék pecsétjén. BTM KM, leltári szám: 8479.

75 BUDAPEST FŐ- ÉS SZÉKVÁROS LEVÉLTÁRI HIVATALA 1873. BFL XV.36

76 FŐVÁROSI KÖZMUNKÁK TANÁCSA 1870. BTM KM, leltári szám: 13898.

77 A címerről AVAR 2015. A közös, ovális boglárpajzsos megoldást alkalmazza az FKT még 1890-es évekbeli fejlécén (B. NAGY 1999, 217.) és az FKT tulajdonában álló Szentmargitszigeti Üdítővíz 20. század eleji számolócéduláján (MKVM, leltári szám: KD_1970.290.19_3).

20. A Fővárosi Közmunkák Tanácsa pecsétje, 1870

nemcsak a használt színek, de maga a rajz is hibás.⁸⁰ Sőt, a főváros épületein alkalmazott címerek között is kevés a szabályos, a hivatalok külön pecsétnyomói, és az, hogy néhány cég használhatja a főváros címerét, tovább rontotta a helyzetet.⁸¹ A főváros ezért 1887-ben Ullmann Józseffel 100 db nyolcszínű és 200 db kétszínű nyomatot rendelt a címerről az egységes használat elősegítéséért.⁸²

Maga a városvezetés is érzekelte a korrigálás szükségességét. A valószínűleg Wekerle Sándor 1894-es díszpolgárrá avatása alkalmából készült dísztok középső részén a liliosomos Óbudát láthatjuk a pajzson a Szent Koronával, középen Buda és Pest korábbi címereit, míg alul Budapest koronás, de pajzstartók nélküli címerét, mind-

A szabálytalanságok utóélete – új tervek

Amint láttuk, maga a főváros vezetése sem tartotta magát a hivatalosan megállapított címerhez, így 1886-ban az egykori szakértő, Altenburger már azzal a kéréssel fordult a főpolgármesterhez, hogy nyomtassák ki a jóváhagyott változatot.⁷⁸ Vele szinte egy időben fordult a városvezetéshez Toldy László főlevéltáros: tőle Zitterbarth Károly ékszerész kérte, akit a főváros azzal bízott meg, hogy Simor János hercegprímás aranymiséjére elkészítse Budapest ajándékát, egy pásztorbotot Budapest címerével.⁷⁹ Toldy eközben megnézte a Buda 1686. évi visszavívásának évfordulójára megnyílt kiállítást, és rájött, hogy

78 Mivel a *Budapest* hírlapban azt állították, hogy nincs meg a levéltárban az eredeti, erre a célra megküldött egy hiteles rajzot. A sokszorosításhoz javasolta Ullmann nyomdáját. Altenburger Gusztáv a főpolgármesternek. Budapest, 1886. szeptember 22. BFL IV.1420.d 1.

79 Zitterbarth a kivitelező volt Rauscher Lajos tervei alapján. Az október végi ünnepekre már elkészült, a főváros címere a gombján kapott helyet. Simor hercegprímás pásztorbotja. *Vasárnapi Ujság* 1886. október 31., 709. Főszékesegyházi Kincstár, Esztergom, leltári szám: 64.259.1

80 Toldy nem említi, de épp szeptember 2-án avatták fel a helyőrségi templom falán az ostrom emléktábláját, alatta Budapest címerével. Az eseményen emlékérmeket osztottak szét Budapest akkori látképével és címerével. A budavári emlékűnnep. *Fővárosi Lapok* 1886. szeptember 3., 1778. A budavári ünnepélyek. *Vasárnapi Ujság* 1886. szeptember 12., 599. GOHL 1900, 124–125.

81 BFL IV.1420.d 1. Toldy László levele a főpolgármesternek. Budapest, 1886. szeptember 24.

82 Ugyanekkor került az addig a főpolgármesternél őrzött eredeti címerrajz a főváros levéltárának „tűzmentes vasszekrényébe”. BFL IV.1420.d 1.

egyiket az 1703-as kiváltságleveleket megidézõ kartusban.⁸³ 1895 végén a sajtóban felröppent a hír: a városvezetés tárgyalásokat kezdett a címer újragondolásáról és Óbuda erősebb megjelenítéséről.⁸⁴

Mivel Toldyt továbbra sem hagyta nyugodni a címerkérdés, ezért 1896 januárjában hosszú javaslatot közölt a főváros lehetséges új címeréről.⁸⁵ Azzal a reménnyel bocsátotta szakmai vitára történelmi adatokkal alátámasztott új javaslatát, hogy a millennium közeledtével a hatóságok is hajlanak majd a jelképek cseréjére.⁸⁶ A Magyar Történelmi Társulat ülésén Thaly Kálmánt, Fejérpataky Lászlót, Szendrey Jánost és Bárczay Oszkárt kérte fel bírálatra, akik annak csak egyes részeiben találtak módosítanivalókat.⁸⁷ Toldy részletekben közölte előadását az *Ország-Világban*, valamint az év folyamán külön kötetben is kiadta azt.⁸⁸ Toldy úgy vélte, címertervében Óbuda megjelenítésének módja méltó és igazságos megoldás, ráadásul a három város címerei közül Óbudáét tartotta a legszebbnek. Óbuda címerének elhelyezéséhez mintául szolgált Fiume, mint corpus separatum belefoglalása az új államcímerbe.⁸⁹ Buda és Pest alapszínének a vöröset, a váraknak az aranyat, Óbudának kék háttérrel ezüst várat javasolt, a címer fölött a koronával. A címertartó vadembereket Bajay Béla címerfestő és Vasady Ferenc szobrász készítette el kérésére, ezt azonban lecserélte Szendrei Jánossal konzultálva a két vitézre.⁹⁰ Javasolta, hogy a város lobogója is legyen díszesebb, tüntesség fel rajta a címert is.⁹¹

Még februárban reagált rá Fejérpataky László, kiemelve, hogy a francia gyakorlattól eltérően a magyarok minden apró részletben értelmet keresnek (s többnyire találnak is), holott pusztán annyi lenne a jelképek szerepe, hogy könnyen felismerhetők legyenek. Ő ebből a szempontból többnyire rendben lévőnek találta az 1873-as címet, különösen, mivel az uralkodó is szentesítette azt. A *historizálás* felől nézve viszont való-

83 Alkotója, Morzsányi József népszerű volt, országszerte számos alkalommal kérték fel díszpolgári oklevél készítésére. BTM KM, leltári szám: 87.170.

84 A főváros új czímere. *Magyar Hírlap*, 1895. december 25., 9.

85 Mivel Toldy az 1895. július 24-én elhunyt Altenburger Gusztávval is konzultált a címerről, kijelenthető, hogy több mint fél évet készült tervei bemutatására. *Budapesti Hírlap*, 1895. július 27., 7.

86 Valójában csírájában elfojtották a kezdeményezést, január 15-én terjesztette be a tanács elé, 23-án időszerűtlennek tartva levették azt a napirendről. Toldy még 21-én kért állásfoglalást a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaságtól, ők azonban ezt, miután a székesfővárostól nem kaptak hivatalos felkérést erre, nem adtak. GÁRDONYI 1913b 88.

87 Budapest czímere. *Magyar Hírlap*, 1896. január 3., 9.

88 Toldy bizonyos részleteket félreértelmezett, így úgy vélte, eredetileg Buda harmadik tornyát szánták először Óbuda jeleként, a kétkapus megoldást pedig félrefordításból eredeztette. A Duna ábrázolását, mivel inkább elválaszt, mint összeköt, szintén elhibázott ötletnek tartotta. Kiállt ugyanakkor Buda történelmi okok, főváros, koronaõrzõ hely miatti felsõ részben szerepeltetése mellett. TOLDY 1896c 119.

89 TOLDY 1896c 119–120.

90 Uo., 121.

91 TOLDY 1896d 131.

21. Budapest címere. Ullmann J. nyomdája, 1887

ban megfontolandónak tartotta egy új címer megalkotását. Fejérpataky szerint a történelmi címereket vagy azok egészének egymás mellé rendelésével vagy a jellegzetes részletek egy pajzsban egyesítésével lehet megalkotni. Toldy az előbbi megoldást választva két tervet készített, ezek közül ő is a vademberek helyett a vitézeket tartotta jobb megoldásnak. Budánál a 15. századi kéttornyos mintát preferálta, s korban ehhez igazodva Pestnél a csillag és a hold bevételét. Ami Óbuda 1873-as megjelenését illeti: „Igaz, hogy e czimerben Buda városa két-kapus czimerrel szerepelt, az egyik kapu — a tervezők intenciója szerint — Ó-Budát jelentvén, — de ily mellékes körülménnyel még a legmesszebb menő szimbolika szerint sem lehet egy város czimerét jelképezni.”⁹² Fejérpataky úgy vélte, mindezek szerepeltetésével az új címer ugyan szükségszerűen tömött, de szabályos és a történelemhez hű lenne. A címertartók megjelenítéséhez ő nem ragaszkodott, legfeljebb az 1533-as vadembereket tartotta számba vehetőnek, de őket sem a Toldy-féle rajzzal.⁹³

Az 1873-as címernél szakértőnek felkért Altenburger a címertartók (és a Toldy ötleteként felvetett „Nulli cedo” feliratos-szalagos talapzat) helyett kiterjesztett szárnyú angyalt rajzolt Toldynak a korona fölé.⁹⁴ A főlevéltáros Toldy igyekezetét a főváros nem honorálta, ráadásul kollégája, az akkor allevéltárnok Schmall Lajos is kemény, személyeskedéstől sem mentes kritikával szedte szét ízekre a tervet.⁹⁵

A címerkérdés megoldására legközelebb a városegyesítés negyvenedik évfordulóján tett javaslatot Gárdonyi Albert. Tanulmányában ismertette létrejöttének körülményeit, külön hangsúlyozva, hogy az egyesítéssel foglalkozó bizottság a szakmai vélemény figyelembevételével, egyoldalúan változtatta meg az eredeti terveket. A két vár helyének felcserélését nem tartotta problémának, mivel az alsó mezőben elfér a budai vár, és az 1533-as budai címeren is ott szerepelt (akkor a felsőbe az oroszán került). Ami a színeket illeti, szerinte szabályosan megoldható lett volna, ha a pajzs alapszínénél a kéket alkalmazták volna, a tornyoknál pedig meghagyták volna a vöröset, Óbudát nem új kapuval, hanem negyedik toronnyal jelezheték volna. A Duna mint pólya alkalmazása sem tetszett neki, azt legfeljebb a pajzs alján tudta volna elképzelni. Az állatok lábai közül a griffé nem felel meg a gyakorlatnak, az oroszán pedig „madárkarmú heraldikai csodává lett”.⁹⁶ (A megvalósult lobogót viszont helyesnek tartotta, esetleg ott a budai színek új sávként történelembevonását lehetett volna még alkalmazni.) Az egész címer egyetlen pozitívuma az

92 FEJÉRPATAKY 1896.

93 Uo.

94 TOLDY 1896b 104.

95 HANNY 2004, 101. Személyes ellentétük nem került el a sajtó figyelmét sem. Budapest címere, vagy a fő- és allevéltárnok. *Magyar Hírlap*, 1896. szeptember 26., 12. Budapest címerei. *Budapesti Hírlap*, 1896. szeptember 26., 10.

96 GÁRDONYI 1913b 89.

egyszerűség Gárdonyi szerint.⁹⁷ Az általa javasolt új címer már nem is városegysítést ábrázolt volna, hanem azt, ahogy Pest bekebelezi a másik két felet: teljesen – griffekkel, bőségszarukkal – átvette volna a pesti címert, mindössze a vár két oldalán megjelenített középkori budai, valamint az Óbudát megidéző Anjou-címer utalt volna rájuk.⁹⁸ Végül ez a javaslat sem valósult meg.

A címerkérdés, vagyis az 1873-ban megállapított jelkép szabálytalansága inkább a szakértőket zavarta, a városatyák és a lakosság megbarátkozott vele. Legközelebb az új átfogó fővárosi törvény megalkotásakor foglalkoztak vele, s ekkor – az addigi szokás és a szakértői vélemények figyelembevételével – már törvényben is rögzítették annak új formáját.⁹⁹

Források

BFL

Budapest Főváros Levéltára

IV.1002.e Buda Város Tanácsának iratai. Helytartótanácsi rendeletek

IV.1002.j Buda Város Tanácsának iratai. Tanácsi levelezések

IV.1018 Buda Város Titkos Levéltára

IV.1105 Buda Város Városhatósági Közgyűlésének iratai

IV.1202.c Pest Város Tanácsának iratai. Rendeletek és felterjesztések

IV.1202.pp Pest Város Tanácsának iratai. Lajstromozatlan tanácsi iratok

IV.1227 Kiváltságlevelek

IV.1228 Történeti értékű okmányok

IV.1314 Pest, Buda, Óbuda egyesítésére vonatkozó bizottsági iratok

IV.1420.d Budapest Székesfőváros tanácsi majd polgármesteri ügyosztályainak gyűjteményes iratai.

Az ügyosztályok irataiból kiemelt okmányok gyűjteménye

V.1.v Óbuda Mezőváros Tanácsának iratai. Szerződések

IX.41 Vegyes budai és pesti céh- és ipartársulati iratok gyűjteménye

XV.36 Pecsétnyomók gyűjteménye

BTM KM

Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeum

Élelmódtörténeti Gyűjtemény, Térkép-, Kézirat- és Nyomtatványgyűjtemény, Textil- és Zászlógyűjtemény

Dreher – Söripari Emléktár, Dokumentációs Gyűjtemény

Főszékesegyházi Kincstár, Esztergom

MKVM

Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Kereskedelem-történeti Dokumentációs Gyűjtemény

MNM

Magyar Nemzeti Múzeum

Történelmi Képcsarnok (TK) Grafikai Gyűjtemény

97 Ám ezt sem dicséretnek szánta: „Egyedül az egyszerűség az, melyet az 1873. évi czimertől elvitatni nem lehet. Ez az egyszerűség azonban egyszerűen unalmas s a leghatározottabban művészietlen. Felül vár, alul vár, igazán lehetetlen czimeralkotórészek.” GÁRDONYI 1913b 90.

98 GÁRDONYI 1913b 90.

99 Az 1930. évi XVIII. tc. Budapest székesfőváros közigazgatásáról 4. §-a külön rendelkezett a főváros új címeréről és színeiről. CZAGA 1998, 5.

Adressen-Kalender... 1873

Adressen-Kalender von Pest, Ofen und Altofen für das Jahr 1873. Gebrüder Légrády, Pest, 1873.

ALTENBURGER 1871

ALTENBURGER, Gustav: Wünsche und Beschwerden. *Pester Lloyd*, 1871. november 22.

FEJÉRPATAKY 1896

FEJÉRPATAKY László: Budapest székesfőváros czímere. *Magyar Hírlap*, 1896. február 2., 18–19.

FKT

A Fővárosi Közmunkák Tanácsának hivatalos jelentése 1870. és 1871. évi működéséről. Pesti Könyvnyomda Rt., Pest, 1872.

Főrendiházi Napló, 1872.

Az 1872-dik évi szeptember hó 1-jére kihirdetett országgyűlés Főrendi Házának naplója I. Szerk.: MASZÁK Hugó. Pesti Könyvnyomda Rt., Pest, 1873.

GÁRDONYI 1913a

A főváros egyesítésére vonatkozó okmányok gyűjteménye. Összeállította GÁRDONYI Albert. Budapest Székesfőváros Közönsége, Budapest, 1913.

RÓMER 1871

RÓMER Floris: Ismét Magyarország czímere. *Archeológiai Értesítő* 5. (1871) 11. füzet, 299–302.

TOLDY 1896a

TOLDY László: Budapest régibb és újabb czímere. *Ország-Világ*, 1896. február 9., 86–88.

TOLDY 1896b

TOLDY László: Budapest régibb és újabb czímere. *Ország-Világ*, 1896. február 16., 101–102., 104.

TOLDY 1896c

TOLDY László: Budapest régibb és újabb czímere. *Ország-Világ*, 1896. február 23., 117–121.

TOLDY 1896d

TOLDY László: Budapest régibb és újabb czímere. *Ország-Világ*, 1896. március 1., 131.

Budapesti Hírlap

A Hon

Abendblatt des Pester Lloyd

Anyagi Érdekeink

Bolond Miksa

Budapesti Közlöny

Ellenőr

Fővárosi Lapok

Képes Kiállítási Lapok. Rendkívüli melléklet a „Vasárnapi Ujság”-hoz

Községi Jegyzők Közlönye

Magyarország és a Nagyvilág

Nefelejts

Pester Lloyd

Századok

Turul

Vasárnapi Ujság

Szakirodalom

AVAR 2015

AVAR Anton: A borosjenői és szegedi gróf Tisza család címere. *Rubicon* 27. (2015) 11. szám, 20.

CZAGA 1998

CZAGA Viktória: *Pest-Buda, Budapest szimbólumai*. Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 1998.

CSÁNKI 1916

CSÁNKI Dezső: Az új magyar és úgynevezett közös címerekről. *Századok* 50. (1916) 1. szám, 1–27.

L. GÁL 1988

L. GÁL Éva: *Az óbudai uradalom a Zichyek földesurasága alatt, 1659–1766*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.

GÁRDONYI 1913b

GÁRDONYI Albert: Budapest címere. *Turul* (1913) 31. kötet, 88–90.

GOHL 1900

GOHL ÖDÖN: Budapest emlékérméi I. rész (folytatás) – Buda 1686-iki visszavételének emlékérméi. *Budapest Régiségei* 7. (1900), 115–162.

HANNY 2004

HANNY Erzsébet: Egy sokoldalú „szakférfiú”: Toldy László. In: *Magyar levéltáros életpályák a XIX–XX. században*. Szerk.: SIPOS ANDRÁS. (Budapest Főváros Levéltára Közleményei) Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2004, 95–107.

ILLÉS 1917

ILLÉS József: *A magyar címér és a királyi cím története 1804-től kezdve*. Akadémiai székfoglaló. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1917.

KURECSKÓ 2010

KURECSKÓ Mihály: Altenburger Gusztáv nagycímerterve. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. A hét dokumentuma, 2010. július 5. https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/altenburger_gusztav_nagycimerterve

B. NAGY 1998

B. NAGY Anikó: Alkalmi művészet a nyomtatványokon. *Tanulmányok Budapest Múltjából* 27. (1998), 175–185.

B. NAGY 1999

B. NAGY Anikó: A fővárosi okmányok grafikai díszítése. *Tanulmányok Budapest Múltjából* 28. (1999), 219–218.

TÓTH 1970

DR. TÓTH Imre: Ismeretlen „Pest Város”-i címér 1848-ból. *Budapest* 8. (1970) 9. szám, 27.

VÉGH 2015

Buda I. kötet, 1686-ig / Part I. to 1686. Szerk. VÉGH András. (Magyar Várostarténeti Atlasz 4. / Hungarian Atlas of Historic Towns No. 4.) Budapesti Történeti Múzeum – Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2015.

Képjegyzék

1. Buda szabad királyi városi címere az I. Lipóttól kapott kiváltságlevélen, 1703. BFL IV.1018 Nr. 4.
2. Pest szabad királyi városi címere az I. Lipóttól kapott kiváltságlevélen, 1703. BFL IV.1227 Nr. 8.
3. Óbuda pecsétje. BFL V.1.v 1815. február 23.
4. Pesth János polgárlevele. Pest, 1841. BFL IV.1228 Nr. 11a
5. A Szépítő Bizottmány pecsétje, 1809. BTM KM ÉMGy ltsz. 479/6
6. Lechner Ferdinánd polgárlevele. Buda, 1846. BFL IV.1019. Nr. 93.
7. Buda város nagyobb pecsétje, 1703 után. BTM KM ÉMGy ltsz. 479/149
8. Buda közönségének pecsétje. BTM KM ÉMGy ltsz. 479/110
9. Pest város nagyobb pecsétje, 1703 után. BTM KM ÉMGy ltsz. 479/5
10. Pest város nagyobb pecsétje, 1844. BTM KM ÉMGy ltsz. 479/3
11. Pest város Gazdasági Bizottmánya pecsétje, 1863. BTM KM ÉMGy ltsz. 479/206
12. Német szabók tanulólevele. Buda, 1807. BFL IV.1002.j 193/1807
13. Tímár tanulólevél. Pest, 1808. BFL IV.1202.c Int. a. m. 10749
14. Pest-budai cukrász tanulólevél, 1869. BTM KM TKNy ltsz. 28452
15. Altenburger Gusztáv: Budapest címer- és lobogóterve, 1873. március 26. BFL IV.1420.d 1.
16. Fridrich Lajos: Budapest címer- és lobogóterve (első változat), 1873. BFL IV.1420.d 1.
17. Buda-Pest főváros címere. Vasárnapi Ujság, 20. évf. 14. szám, 1873. április 6., 168.
18. Fridrich Lajos: Budapest címer- és lobogóterve (második változat), 1873. BFL IV.1420.d 1.
19. Budapest 1873. május 29-én elfogadott címere. BFL IV.1420.d 1.
20. A Fővárosi Közmunkák Tanácsa pecsétje, 1870. BTM KM ÉMGy ltsz. 13898
21. Budapest címere. Ullmann J. nyomdája, 1887. BFL IV.1420.d 1.

Katalin Simon**Changing symbols, constant (?) balance of forces. The symbols of Budapest in 1873**

The Budapest City Unification Act of 1872 (XXXVI:1872) did not deal with the symbols of the city, thus the so-called committee of thirty-four members, which dealt with the unification issues, appointed a special sub-committee for this purpose with Pál Király, chief notary of Pest as its head. In the beginning, experts were also involved in the work – archaeologist Flóris Rómer, heraldist Baron Albert Nyáry, József Dobóczy, historian Iván Nagy, and university professor Árpád Horvát. On the certificates and seals of Buda and Pest, the coats of arms defined in the 1703 free royal city privileges were used. However, from the first half of the 19th century, Pest began to include the Hungarian national coat of arms and the Holy Crown in its documents in addition to the city's, thereby indicating that it considered itself the actual capital of the country. The lily used on the seal of Óbuda in 1697, which had been distorted into a tulip over time, was not taken into account when designing the new coat of arms. The new coat of arms and flag of Budapest were completed in a relatively short time. While in late March the sub-committee had only reported on the first plans, a month later the emblazoner and sign-painter Lajos Fridrich was commissioned to prepare the final versions with the involvement of another applicant, the heraldic collector Gusztáv Altenburger, as an expert. The new versions and the coat of arms and flag adopted by the committee on May 29 indicate the dominance of Pest over the other two cities at the cost of irregularities in the case of the coat of arms, against which the invited experts spoke out. Although the symbols are meant to represent the unity of the three cities, Buda, Pest and Óbuda, the details still highlight the importance of Pest.